

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 12.

Fylke: Hedmark

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: Løten

Emne: Gamal engkultar

Bygdelag:

Oppskr. av: Axel Andersson.

Gard:

(adresse): Adalsbruk

G.nr.

Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

1.

Villslått i innmark var eng, utanfor var det utslått.

Ekke, eller helst åker, er kjent. Det var ein utlagd åker.

Etter grasslaget som meekte seg ut, kunne dei kalla um reven (kveim)-slått, finnstjøgg-slått (finntøtt), ostarr-slått o. l.

Det finaste høyet vart kalla bløtfor og kom i bløtfor-golve. Det høyet m. a. kveke-gras.

På desse tenkar er stutt. om ukjent, so hev vert det ikkje kalle um å skilja mellom langorv og stuttorvslått.

2.

Um våren gjorde dei i skand slåttlandt. Tok dei lauv, var det helst i tida mellom slåttorn og skurorn. Dei reidde då busk tre og buskar som var utlagte å ha der. Kvist og rusk som det ikkje var verd å ha heim til brensel, brennde dei i kasar eller ringar på skadn. I brann. bomta kunne dei se seg og ha i høyne. Arbeidt med å rydja upp vart kalla å rø.

Det vart ikkje gjort mykje for å rydja bort store og små steinar frå rullslått-landet. Men skulle dei sprengja stein, gjorde dei det ofte på denne måten: Dei hadde kjyrebånd rundt steinen og ved som dei bunde på; når det vart dragsley heitt, slo dei på vatn, so steinen sprakk.

B. (Syverim Hagastuen, småbrukar, Løten skogbygd, f. 1869.) Tgrofte vass-skant dei steinane, m/dyp. under.

3. Ein skrapte bort mosen i enga og brunde han. (Gjorde dei ugg varme på myr, laut det varslast som det; for gjekk varmen med gjennom korva, kunne det verta store hol i myra. Syverim d.) Ein kunne så høy-mo etterpå til å fremja grasvokstere. Folk flest hadde ikkje råd til å setja att hans til frø, for det vart skiftebruk.

4.

Det vart heke grofter; men det er jamt tale mellom gamle folk at det var mykje vass-sjuk eng for i tida.

B. Andre enn August Gjestvang på Haukstad veit ikkje Johan Adalun (f. 1869) av som dreiv med kunstig vatring i Løten. Han hadde ei demning i Fura-elva, med sonale veier nedetter til garden. Dette var i siste halvpart av 1870-åra.

5.

Dei jordkjørte enga ein gang i mellom, d. s. tok matjord frå åkerreiner og kjørde på. Dei kunne nok blanda i rein møk å; men det var åkeren som fyrst og fremst skulle ha den. Noko mæl på kor sterk denne gjødslinga kunne vera, er det uråd å seja.

6.

Serskilt namn paa eng som vart gjøddla med vintergjøddel er ikkje spurt, og dei heller ikkje for høy frå slik eng.

7.

Det her vore vanleg å seija husa soleis at det vart sig utbeten frå dei. Noke namn på dette siget har ein ikkje, heller ikkje på eng som kan få godt av det.

Det kan godt vere at det vart lagt vinn på å ha åkrane på heugar eller i bakkar med tanke på at siget frå dei skulle gjøddla engstykke som låg nedanfor; men det er ikkje funne bydelege prov på det.

8.

Enga vart helst gjøddla um hausten.

Til gjøddelkingring vart nytta småe sledar med tett botn og karm. Til opreidning hadde dei fyrst krøkor (med jarnskoring), sidan grepp med fire rette klør. Desse greipa var lunge, og jont og møk sat fast på dei. Greva som dei smuldra møka med, var som dei ein har no. (Men det var ofte so veik makke på dei, seier Johan Aidalen; han let difor smed-Jens frå Akerhusholen laga grev av utslitte økser.)

9.

Um varen beita dei eng og utslåtten berre når dei var i fôrknipe. Um hausten beita dei i alle høve, både for å nytta ut den hæen som voko upp etter slåtten, og for å gjøddla jorda. Men haustbeiting på atti-såning (og regelst) var rekna for skadeleg. Buskayen fekk halda seg på hardbakken. (Johan Aidalen)

Engstykke som aldri vart beita, er det vandr å tenkja seg. Det måtte dei vera slike som det fall vanskeleg å gjerde av frå åkerstykke um hausten.

Som før nemnt, var det vanleg å beita alle engstykke um hausten. Dei som vart utvalde til særskild beiting um varen, var vankeleg helst dei som kom tidleg i veg med vokstern, so det var nokor hjelp i å sleppa dra utpå.

10.

Engbeitinga um hausten er ikkje gått or bruk. Men no er det dei ikkje den naturlege enga, men den kunstige (vol-len) som det mest er tale um, i alle fall i dei sentrale stroka. (Turkautane, uppe i ålmenninga både i Låten og Romedal, har det elles vore naturleg villslått og ingenting anna like til dei siste ti åra, seier Sivertin Hagestuen. Han nemner slike bruk som høyrde til Egeberg-skogane i Romedal (no ålmenninga): Målibakken, Kjervli og Storhaugen, og i Vallslet hesthemmet Tollia, med 4-5 kyr og hest.)

B.

11.

Gjødsl på beitet vart stødt slepi ut og spreidd. Det vart gjort um varen. Reidskapan var ei vanleg Isverige. Klubba høyrer ein ikkje um før ein kjem på Gfjordalsleida.

12. Buskapan vart sett på fjøs um natte, anten i vinturfjøs, eller i somarfjøs der dei hadde eit slikt. Og sommarsfjøs var det mange stader; men som regel ikkje meir enn eitt på kvart bruk.

5.
Der som summerfjøs gjødsle gjekk til engur
og utslåtten og ikkje til åkeren, kunne
ho verta spreidd utover anten det var
um hausten eller um våren.

13.

Det var ikkje skikk å ha krøtera stå-
ande i innhegninga um natte den
vida dei gjekk på beite.

14, 15, 16 og 17.

I Låten er det ein gard som heiter
Grøndereng, men um namnet er eit
minne frå den tid det var "grindgang",
skal vera usagt.

18.

Sæneffjøs utan golv som stod på hjul,
er ikkje kjent.

19.

Av dei orda som Ivar Casen nemner
her, er det berre Raje som er kjent og
i bruk. I Låten har ein Sandbakk-Raje,
ei slette der det ein gong stod eit sauehus,
segjer Knut Olson Sandbakkbakken (f. 1864).
Og Dalstaje i Vestre Ikkoybygd er et heim.
Nedstevaren hugar frå Ring på Ringsaker
eit "Snappinn-Raje" som hadde namn
etter eit husvat som vart kalla Snapp-
inn. Raje var mest eit "ingenmanns-
land", med di det var ulike hamne-
hagar eller jordtykke eller som støypte
saman og avgrensa med gjerde ein
trekant som då vart Raje. Ein veg-
- eller gutu - gjekk på nedre sida av
Raje, og der låg summerfjøs på garden
Ulven. Det kunne då hova å seija at det
var ein plass der krøtera ^{stod} for dei vart

B.

A.

sette inn i fjøset for natte.

A. Av bok på Ringsaker med nemninga
"Taje" i kjenner medskrivaren i alle fall
eitt: Tjern. Tajet. Og Furnes ~~hos~~ Mauset.
Tajet, eller berre Tajet.

B. Elles fortel Adolf Hanakne (f. 1876) dette
fra Løten Skogbygd:

Eit Taje er ein samlingglass for krø-
pera utanfor eit sammersfjøs. Som
regel er det inngjerd, men ikkje alle
stader. I Skogbygda har dei høvt sam-
marsfjøs mest alle stader, og like
mange Taje(r) høyrer ein inn. (Sunnar-
fjøs hadde dei både for å kunna sløppe
krøpera beinast ut i marka, og for å
ha eit umframbesit eit dyra medan det
andre fjøset, vinterfjøset, vart rein-
gjort eller vølt. Sunnarfjōsa var gisne,
og det var ein fyremun nær det var varmt
inn natte.) Tajet vart elles no ofte
kalla notgat (nautgard) i Skogbygda.

20.

Inngjerd slåttemark på setra vart
kalla sekerlykkje, og har vore vanleg
alle stader der folk har lege til setra.
No til dags er det ikkje mykje seker slått.
Lykkjone vart nytta til beite åt ung-
dyr. Men frå gammalt vart dei gjøddla
med mjøka frå sekerfjøset. Dei kørde
ho ut inn hausten, og smuldra og spreid-
de ho, ofte med hjelp av ei buske
som vart kørde på sløp over lykkja.

21.

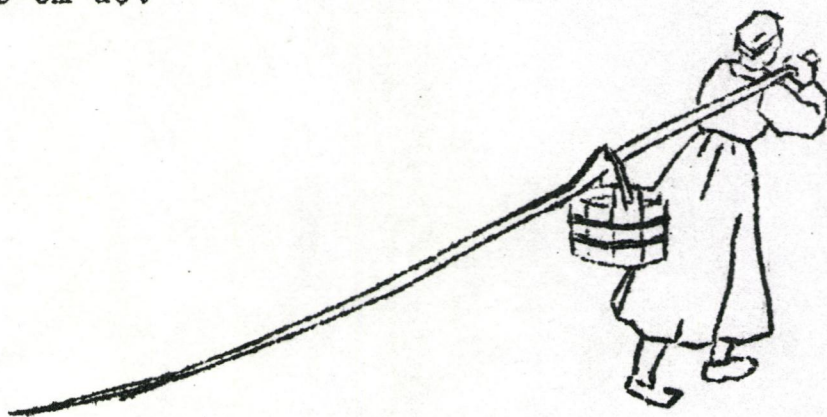
Litt oske kunne dei gjøddla summe engstykke
med, f. d. når dei sådde ho på snøen um veien.

Hed.
LøtenNORSK ETNOLOGISK GRANSKING
ADR: NORSK FOLKE MUSEUM
BYGDGY

Ver gild og skriv svaret med blyant på same ark.

Tilleggsspørsmål til nr. 5 Vannbæring.

I Tinn i Telemark har ein for eit par mannsaldrar sidan bore vatn på ei lang stong. Ein bar den eine enden over aksla, den andre enden drog ein etter seg på marka. Taret hekk på stonga bak ryggen at den som bar (drog). Ein liten mothake på stonga gjorde at handtaket på bøtta ikkje gleid. Stonga var såpass mjuk at vatnet ikkje skvampa over. Utanom denne opplysninga kjenner ein no denne metoden berre frå Värmland i Sverige. Det kan henda at det tidlegare har vore meir vanleg å bera vatn på denne måten. Hugsar nokon i Dykkar bygd noko om det ?

Nei

Tilleggsspørsmål til nr. 12.

Finst det noko opplysning om at ein brukar eller har bruka fiskebein og fiskehovud til brensel ?

Nei

Har ein bruka kumøkk til brensel ?

Nei

Fra Aksel Anderssen, Adalsbruk.

Fylke: Hedmark

Herad: Løten